Ermeni Asıllı Türk Dilcileri ve Bunların Çalışmalarına Genel Bir Bakış

Armenian Turkish Philologist And An Overall View Over Their Works

Yaşar Şimşek*

Özet

Bu yazıda, Ermeni asıllı olup Türkiye'de ve yurtdışında çalışmalarını Türk dili üzerine yoğunlaştırmış araştırıcılar ve bunların çalışmaları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Dil, dilcilik, gramer, etimoloji, söz varlığı alanlarında yaptıkları çalışmalarla tanınan Agop Dilaçar, Edvard Vladimiroviç Sevortyan, Pars Tuğlacı, Kevork Pamukciyan gibi meşhur araştırıcılardan başka Lazar Zaharoviç Budagov, Artin Hindoğlu, Sevan Nişanyan, Bedros Keresteciyan, Karekin Deveciyan, Anton Tıngır, Krikor Sinapyan, Armenak Bedevyan, Bedros Zeki Garabedyan, Cosimo Comidas de Carbognano gibi ya çalışmaları bugün tarihi değerleriyle kalmış ya da Türkoloji diplomasına sahip olmadığı halde Türk dili araştırmalarına yönelen araştırıcılar da yazıya dahil edilmiştir.

Bu yazının amacı, Türk dili üzerine araştırmalar yapan Ermeni asıllı araştırıcıların ve onların çalışmalarının tanınmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Ermeni Türk dilcileri, Türk dili.

Abstract

In this text, a general information has been given about the researchers who are descended from Armenia and carrying out their researches by focusing on the Turkish Language in Turkey and abroad. Besides some well-known researchers such as Agop Dilaçar, Edvard Vladimiroviç Sevortyan, Pars Tuğlacı, Kevork Pamukciyan with their works about language, linguistics, grammar, etymology and vocabulary, Lazar Zaharoviç Budagov, Artin Hindoğlu, Sevan Nişanyan, Bedros Keresteciyan, Karekin Deveciyan, Anton Tıngır, Krikor Sinapyan, Armenak Bedevyan, Bedros Zeki Garabedyan, Cosimo Comidas de Carbognano whose works are still have their historical values or lack of Turcology diplomacy have been included inthistext.

The aim of this text is to introduce the Armenian researchers and their works over Turkish Language.

Key Words: Armenian, Armenian Turkish Philologist, Turkish Language.

Giriş

Ermeni-Türk münasebetlerinin geçmişi oldukça geriye gider. Muhtemelen Türklerin batıya doğru ilerlemesi sonucu oluşan bu münasebet, Türklerin Doğu Avrupa'da, Kafkasya'da ve Anadolu'da meskun olmaları ile giderek artmış, kültürel etkileşimin doğmasını sağlamıştır. Kültürel etkileşim yoğun olarak dilde kendini göstermiştir.

Ermeniceden Türkçeye ödünçlemeler geçtiği gibi Türkçeden de Ermeniceye çok sayıda ödünçleme geçmiştir. Ödünçlemelerden maada, XIV. yüzyılda, Türkçe Anadolu'da Ermeni alfabesi kullanılarak da yazılmaya başlamıştır. Ermeni alfabesi bu yüzyıldan itibaren çeşitli yazmalarda, XVIII. yüzyıldan itibaren de basma eserlerde kullanılmıştır.

(*) Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Ede. Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Aşuğlar tarafından yaratılan manzum eserlere, halk edebiyatı örnekleri olan deyişlere, manilere, hikayelere, bilmecelere, destanlara, söylencelere, şiirlere Ermeni harfli Türkçe yazma eserlerde sıklıkla rastlanır[1]. Bu durum muhakkak ki Ermeni-Türk münasebetlerinin halk arasında yoğun olduğunu, bu iki halkın aynı coğrafyada yaşamanın bir neticesi olarak biribirini oldukça etkilediğini gösterir.

Ermeniler ve Türkler Anadolu'dan başka Kırım'da ve Doğu Avrupa'da bir arada yaşamış, Kıpçak Türkleri bu bölgelerde Ermenilerle (ve başka milletlerle de) kültür alışverişine girmiş, bu kültür alışverişi ileri bir boyut kazanarak Kıpçakların Hristiyanlığın Gregoryan mezhebine geçmesine vesile olmuştur. Bölgede oluşan çok kültürlü sentez, *Gregoryan* Kıpçak Türkçesi dediğimiz yazılı mirası bırakmıştır.

Tarihin erken diyebileceğimiz bir zamanında başlayan Ermeni-Türk münasebetleri, başlangıcından bu yana çeşitli yönleri ile ele alınamamış, ne yazık ki 1915 tehciri ve sonrasında yaşananların ardından bin yıldan fazladır aynı coğrafyada yaşayan bu iki halkın tarihleri sanki sadece 1915 ve sonrasında kesişmiş gibi davranılmıştır. Ancak bu durum Ermeni asıllı Türkologların yetişmesine engel olmamış, Türkoloji çalışmalarının başlangıcından bu yana Türk dilinin çeşitli alanları ile ilgilenen Agop Dilaçar, Edvard Vladimiroviç Sevortyan, Pars Tuğlacı, Kevork Pamukciyan, Lazar Zaharoviç Budagov, Artin Hindoğlu, Bedros Keresteciyan, Karekin Deveciyan, Anton Tıngır, Krikor Sinapyan, Armenak Bedevyan, Bedros Zeki Garabedyan, Cosimo Comidas de Carbognano gibi isimler kendilerini Türkoloji çalışmalarına adamıştır. Bu yazıda, Türk dili üzerine çalışmalar yürütmüş/yürüten Ermeni asıllı Türkologlar ve bunların bazı önemli çalışmalarının tanınmasını amaçlanmaktadır.

Agop Dilaçar

22 Mayıs 1895 İstanbul/Büyükdere doğumlu olan dil bilgini, ardında bıraktığı onlarca çalışma ile Türk dili araştırmalarında bir devrin önde gelen isimlerinden oldu. 12 Eylül 1979'daki ölümüne dek aralıksız sürdürdüğü Türk dili araştırmaları bugün de değerini yitirmedi.

Asıl soyadı Martayan olup Dilaçar soyadı Atatürk tarafından verilmiştir[2]. 1936-1951 yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde dilbilim dersleri veren Dilaçar Türk dili, dilbilimi araştırmalarına, Türkçemizi çağdaşlaştırma çalışmalarına kaynak yayınlar vermiştir[3]. Yurtdışında yayımlanan pek çok çalışma, Dilaçar tarafından Türkiye Türkolojisine tanıtılmış, bu çalışmaların önemi üzerinde durulmuştur. Yurtdışındaki Türkoloji yayınlarını çok iyi takip eden Dilaçar'ın Ermenice, İngilizce, Rumca, İspanyolca, Latince, Almanca, Rusça, Bulgarca dillerini bilmesi bundan en temel etkendir[4]. *Türkçe Hakkında Yeni Eserler (I. J. Deny: Langues turques II. G. L. Lewis: Teach Yourself Turkish),* TD c. III/30, Ankara, 1954, s. 359-361; *Türk Dil Devrimi Hakkında*

(1) Kevork Pamukciyan, *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*, Aras Y., İstanbul, 2002, s. XI-XII.
(2) Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler I*, Akçağ Y., Ankara, s. 99.
(3) Kaya Türkay, "A. Dilâçar (1895-1979)", *Türk Dili*, Aralık 1979, C: XL, S: 339, s. 331.
(4) Kaya Türkay, *A. Dilâçar,* Türk Dil Kurumu Yayınları, 1982, s. 11-12.

Yeni Bir Eser (Uriel Heyd: Language Reform in Modern Turkey) TD c. IV/43, Ankara, 1955, s. 412-415; *İtalyanca Türk Edebiyatı Tarihi (Alessio Bombaci: Storia della Letteratura turca),* TD c. VI, Ankara, 1956, s. 30-32; *Turkish Grammer (G. L. Lewis),* TD c. XVII, Ankara, 1968, s. 727-728; *Bir Sözlük Üzerine (Karl Steuerwald: Türkish-Deutsches Wörterbuch),* TD c. XXVI/252, Ankara, 1972, s. 516-518; *Sir Gerard Clauson:An Etymological Dictionary of Pre-Thirteen Century, TDAY, 1972,* Ankara, 1973, s. 275-281 bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Akademik çalışmalarının başlangıcında daha çok Güneş-Dil Teorisi, Türk dilinin sadeleşmesi gibi meselelerde yayımlar yapmıştır, hatta Türkçeyi özleştirme çalışmalarının başlı başına kaynakçası olabilmiştir[5]. *Les bases Bio-Psychologiques de la Théorie Güneş Dil (Güneş Dil Teorisi›nin Biyopsikolojik Kökenleri)* İstanbul, 1936; *Güneş-Dil Antropolojisi*, Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Tezler, Müzakere Zabıtları, İstanbul, 1937, s. 229-260; *Les Bases Bio- Psychologiques de la Théorie Güneş-Dil,* TD 21-22, İstanbul, 1937, s. 80-92; *Güneş-Dil Teorisine Göre Agriculture Kelimesinin Tetkiki*, TD 27-28, İstanbul, 1938, s. 77-96; *Dilin Özleşmesi*, TD seri:III/12-13, Ankara, 1940, s. 1-6; vd. Daha sonra dil, dilcilik, gramer, Türk lehçeleri gibi konulara yönelmiştir. Ancak Atatürk'ün dikkatini çeken yazısı 1932 yılında, Arevelk Dergisi'nde yayımladığı *Turk Kraganuçyun 1200 Amyagı* (Türk Yazıtlarının 1200. Yıldönümü) başlıklı yazısı olur. Bu yazı ile Atatürk'ün dikkatini çeken Dilaçar (o zamanki soyadı ile Martayan), I. Türk Dil Kurultayı'na davet edilir. İşte bu davet ve ardında gerçekleşecek olaylar Dilaçar'ın ömründe bir dönüm noktası haline gelir[6].

Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi, TDAY, 1971, Ankara, s. 83-145 adlı çalışma en değerli çalışmalarından biridir. Bu çalışma *gramer*i her yönüyle ele almakta, Türkçede ileride yazılacak gramer kitaplarına ana kaynak olmaktadır. Çalışmada, gramerin milattan önceki dönemlerden başlayarak bir tarihçesi; gramerin ne anlama geldiği, kapsamının ne olduğu; yurtdışında yapılan gramer çalışmaları; gramerin nasıl öğretilmesi gerektiği ve önemi; gramer türleri hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

900. Yıldönümü Dolayısiyle Kutadgu Bilig İncelemesi (1972) adlı çalışması ise Kutadgu Bilig üzerine yazılan yazılar arasında belki de en çok okunanıdır. Çünkü bu çalışma, Kutadgu Bilig'i çeşitli yönleriyle inceleyen, değerlendiren, dünya yazını içerisinde yerini belirleyen ilk çalışmadır[7]. Çalışmanın başında Karahanlılar, Karahanlı Türkçesi, Balasagunlu Yusuf üzerine geniş malumat bulunan eserin içinde verilen örneklerde sadece çeviri yoluna gidilmemiş, aynı zamanda verilen metnin hemen altında kısa sözlükler de yer almıştır. Bu yönüyle bakıldığında çalışma, kuru bir Kutadgu Bilig tanıtımından çok Kutadgu Bilig'i sevdirmeyi ve öğretmeyi amaçlayan da bir çalışmadır.

Türkiye'de hala yeterli çalışma yapılmamış alanlardan biri olan *kılınış* ve *görünüş* hususunu da Türkiye Türkolojisinin önüne yapılması gereken işlerden biri olarak koyan Agop Dilaçar'dır: *Türk Fiilinde Kılınış'la Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız*, TDAY, 1973-1974, Ankara, s. 159-171. Makalesinin hemen başında "amacım, *kılınış*'la ve *görünüş*'ü kısaca tanıtıp, bunları artık bizde okutulan dilbilgisi kitaplarına almak gerektiğini göstermektir" diyen Dilaçar, bu makalede ancak Lars Johanson'un *Aspekt im Türkischen* (1971) adlı çalışmasının kısa bir özetini vermektedir. Çalışma, konunun Türkiye'de tanınması ve başka çalışmalara ön ayak olması bakımından son derece önemlidir.

Batı Türkçesi, TDAY 1953, s. 73-92 adlı çalışması ile *Batı Türkçesi* terimi ve bu terimin muhtevası üzerinde durmuştur. Ça-

(5) Kaya Türkay, a.g.m., s. 331.
(6) Bu yazının içeriği ve Dilaçar'ın kurultaya davetinin detaylı bilgisi için bakınız: Kaya Türkay, a.g.e. s. 17-19.
(7) Hikmet Dizdaroğlu, "Bir Türk Hümanizmacısı ve Yapıtı [Agop Dilâçar: Kutadgu Bilig İncelemesi]",*Türk Dili* (Kitaplar - Tenkit) Temmuz 1972, C: XXVI, S: 250, s. 364.

lışmanın başında daha önce yapılan Türk lehçeleri tasniflerinde bu terimin kullanımı ve tasniflerde ele alınan ölçütler üzerinde duran Dilaçar, Batı Türkçesini I. Batı Sibirya'dan başlayarak Tuna havzasındaki yeni yurtlarına yerleşinceye kadar süren müddet zarfında Macarların diline girmiş olan Batı Türkçesi unsurları; II. Kafkasya'daki Batı Türkçesi unsurları ve buna bağlı olarak Hazar Türkçesindeki Batı Türkçesi unsurları yani Hazarca; III. Tuna Batı Türkçesi yani Bulgar Türkçesi; IV. Eski Volga Türkçesi veya Volga Bulgarcası, bunun devamı olan Çuvaşça ve Çuvaşçadan Fin-Ugor dillerine girmiş olan Batı Türkçesi unsurları; VI. Samoyed dillerinde mahfuz olan Batı Türkçesi yadigarları olmak üzere 6 alt bölüme indirgemiştir.

Türk Dil Kurumunun kurulmasıyla birlikte Atatürk'ün buyruğu ile bu kurumda işe başlayan ve ölümüne değin başuzmanlık görevini büyük yetki ile yürüten[8] Agop Dilaçar'ın bütün yayımları ayrı ayrı değerlidir, ancak tamamını burada tanıtamayacağımızdan akademik çalışmalarının bir listesini vermekle yetinelim.

Edvard Vladimiroviç Sevortyan

22 Ekim 1901 yılında Kırım'da dünyaya gelen ve Sovyet Türkolojisinden yetişen Sevortyan, filoloji ve etimoloji çalışmalarıyla Türkolojinin gelişmesine katkı sağlamış, aslen Ermeni kökenli Türkologlardandır. 23 Mart 1978 yılında vefat etmiştir.

1931 yılında Moskova Dilbilim Bilimsel Araştırma Enstitüsünde Türkoloji doktorasına başlamış, *Poryadok Slov v Rasprostranyonnom Predlojenii Anatoliysko-Turetskogo Literaturnogo Yazıka* adlı doktora tezi ile buradan mezun olmuştur[9].

İlk çalışmalarında daha çok Türkiye ve Kırım-Tatar lehçeleri üzerine yoğunlaşan Sevortyan, daha sonra Türk dilinin grameri ve dilbilim üzerine yoğunlaşmış, ömrünün son yıllarında ise etimolojik çalışmalara yoğunluk verip *Etimologiçeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov (Obşetyurkskiye i Mejtyurkskiye Osnovı na Glasnıye)* adlı etimolojik sözlüğü 1974 yılında yayımlamıştır. Sözlüğün önsözünde Türk dillerinin kök bilgisi araştırmalarıyla bazı kuramsal-yöntemsel sorunlar üzerinde durulmuştur. Burada fiil ve ad kökleri, kökbilgisi çözümü, Türk-Moğol dil ilişkileri vb. gibi kimi sorunlara da değinilmiştir[10]. Sözlük, Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Doerfer'in *Khaladj Materials,* J. Eckmann'ın *Chagatay Manuel,* Gronbech'in *Komanisches Wörterbuch*, R. R. Arat'ın *Kutadgu Bilig*, Talat Tekin'in *A Gramer of Orkhon Turcic* adlı çalışmaları kullanılmadan yazılmıştır[11]. II. cildi 1978'de, III. cildi 1980'de, IV. cildi 1989'da, V. cildi 1997'de yayımlanan sözlük Türkçeye *Türk Dillerinin Etimolojik Sözlüğü* olarak çevrilebilse de aslında kökenbilimsel olmaktan çok karşılaştırmalı olarak nitelenebilir. Madde başı olan kelimeler Türkmencedir ve ana biçimler verilmez. Sözlük malzeme açısından zengin, kökenbilim açısından zayıftır. I. cilt

(8) Ömer Asım Aksoy, "Bir Altın Açkı Yitirdik [A. Dilâçar'a Dair]", *Türk Dili*, Ekim 1979, C: XL, S: 337, s. 197-198.

(9) A. N. Kononov, "Edvard Vladimiroviç Sevortyan Hakkında Söz", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 11, Bişkek, 2004, s. 53-60

(10) Mehmet Türker Acaroğlu, "Rusya'da Türkçe Üzerine Yayınlar: Türk Dillerinin Kökbilgisi Sözlüğü [Yervant Vladimiroviç Sevortyan]", (Kitaplar - Tenkit) *Türk Dili*, Nisan 1977, C: XXXV, S: 307, s. 393.

(11) Talat Tekin "E. V. Sevortyan, Etimologiçeskiy slovar, tyurkskix yazıkov (Obşçe{yurkskiye i mejtyurkskiye osnovr na glasnıye), 767 s., Moskova I974 (Akademiya Nauk SSSR, İnstitut Yazıkoznaniya, İzdatel›stvo "Nauka"), *TDAY Belleten*, s. 276.

ünlüleri; II. cilt *b*; III. cilt *v, g, d*; IV. cilt *c, j, y* ve V. cilt *k,* (*ke, ki, kö, kü*) ve VI. cilt *q* (*kı, ko, ku*) harflerini içerecek biçimde düzenlenmiş olan sözlüğün[12] *l, m, n, p, s* harflerini içeren son cildi 2003 yılında yayımlanmıştır. Son ciltte de diğer ciltlerde kullanılan yöntem devam ettirilmiş, madde başı alınan sözcük için karşılaştırma yoluna gidilmiş, sözcüğün tarihi ve çağdaş Türk lehçelerindeki görünümleri detaylı olarak verilmiştir. *lavaş* sözcüğü ile başlayan sözlüğün *l* maddesinde 3 madde başı, toplamda 498 madde başı kelime vardır.

Sözlüğün karşılaştırma özelliği çok geniştir. Madde başı alınan sözcüğün Türk yazı dillerindeki görünümleri teker teker verildikten sonra yapılan çalışmalarda sözcüğün nerede geçtiği belirtilir:

АЛТЫН/ALTIN турк., тур., ктат., кар., кум., кбал., кир., каз., ног., ккал., тат., баш., сюг., алт., хак., Ettuhfet.$_{139}$; алтун/altun кум. диал. Шахманова Казанищ.$_{265}$, уйг., лоб., Малов$_{357}$, Малов ПМК$_{390}$, Gabain$_{293}$, Brockelmann$_{8}$, Kāšġ.D.$_{22}$, Analyt. In.$_{464}$, T VIII$_{85}$, T X$_{40}$, USp.$_{261}$, KW$_{36}$, Houtsma$_{53}$, Zajączkowski Bulġat. I$_{7}$, Deny Arm.C.$_{44}$, АФ$_{071}$, Ibnü M.$_{10}$, Qutb$_{8}$, Pav.C.$_{31}$; åлтин/åltin уз.; ӓлдын/ӓldın тув.; алтан/altan як.; ылтӑн/ılDăn чув.; āltın тур. диал. Korkmaz GB$_{103}$; āltun брāхмӣ Gabain$_{293}$.

Sözlükte kaynak gösterme yöntemi olarak çoğunlukla daha önce yapılan çalışmaların sayfa numarası verilmesi, Eski Türk Yazıtları için kullanılan *yazıt adının kısaltılması, sözcüğün yazıtın hangi satırında geçtiği* ya da yazma eserler için *eser adının kısaltılması, varak numarası* bilgisine yer verilmemesi; onların yerine daha önce yapılmış çalışmaların sayfa numaralarına atıfta bulunulması sözlüğün dizin özelliğini de kaybetmesine yol açmıştır. Çalışmada kullanılan kaynakların bugün çok büyük bir bölümünün yeni baskısının yapılması ve bu baskıların sözlükte kullanılan ile sayfa numarası olarak uyuşmaması; sadece sayfa numarası verildiği için sözcüğün nerede geçtiğinin tam olarak bilinememesi; kaynak olarak alınan çalışmaların büyük bir bölümünün bugünkü gelinen noktayla karşılaştırıldıklarında sadece tarihi değerleri ile var olmaları; yukarıda belirtildiği gibi Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Doerfer'in *Khaladj Materials*, J. Eckmann'ın *Chagatay Manuel*, Gronbech'in *Komanisches Wörterbuch*, R. R. Arat'ın *Kutadgu Bilig*, Talat Tekin'in *A Grammer of Orkhon Turcic* adlı çalışmalarının kaynakçada yer almaması sözlüğün güvenirliğini tartışmalı duruma sokmaktadır.

Grammatika Azerbaydjanskogo Yazıka, 1971 yılında Şirilieva ile birlikte yayımladığı Azerbaycan yazı dilinin gramerini konu alan bu alanda yapılmış ilk gramer çalışmaları arasındadır. Çalışma, I. bölüm fonetik, II. morfoloji, III. bölüm sentaks olmak üzere üç ana kısımdan müteşekkildir. Azerbaycan yazı dilinin oluşumu ile ilgili bir giriş yapılmadan ana konulara geçilmektedir. I. bölümün girişi ünlüler ve ünlü uyumları ile başlamakta, ardından ünlülerin sınıflandırılmasına geçilmektedir. Ünlü uyumu başlığından önce ünlülerin ve ünsüzlerin karakterik özellikleri üzerinde durulmuştur. Bundan sonra *hece kuruluşu* (s. 26) adlı bölüm, ardından *singarmonizm* "ünlü uyumu" bölümlerine geçilmiştir. Ünsüzler ve ünsüz değişmeleri üzerinde fazla durulmadığı görülmektedir. Morfoloji bölümünü diğer gramerler kitaplarına göre belirgin kılan bir husus yoktur. Çalışmanın en mühim kısmı sanırız sentaks bölümüdür.

1966 yılında yayımladığı *Krımsko-Tatarskiy Yazıka* adlı çalışması Mehman Musayev tarafından tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Kırım-Tatar Türkçesinin detaylı olarak işlendiği bu makalede Sevortyan, Kırım-Tatar diyalektlerini Güney, Orta ve Kuzey olmak üzere üç ana ağız grubuna ayırmıştır. Diyalektlerin belirlenmesinde fonetik olarak sözbaşında y ~ c ses değişmesi, sözbaşında t ~ d değişmesi, dudak benzeşmesi olmak üzere 3; morfolojik olarak kişi zamirlerinin yönelme durumu, işaret zamirleri, yer zarfı, yüklem kişi ekleri, birliktelik edatının kullanımı olmak üzere 5 esas kullanılmıştır.

Lazar Zaharoviç Budagov[13]

12. 04. 1812 Petersburg doğumlu Ermeni asıllı Sovyet Türkoloğudur. Kazan Üni-

(12) Emine Yılmaz, "Kökenbilim (Etimoloji) Sözlüğü ve Türkçenin Kökenbilim Sözlükleri", *Mustafa İsen Armağanı*, Grafiker Y., Ankara, 2007, s. 622.

(13) A. A. Polovtsov, "Budagov", *Rus Biyografik Sözlük*: 25 t / Cilt: 3, 1896-1918, s:. 429

versitesi Felsefe Fakültesinde Doğu Dilleri bölümünü bitirmiştir. Azeri ve Tatar lehçeleri ile Fars dili öğretmenliği yapmıştır[14].

Sravnitel'nıy Slovar' Turetsko-Tatarskih' Nareçiy, 1-2[15] adlı sözlüğü bugün de kullanımdadır. Sözlüğün 6 sayfalık bir girişinde kullanılan yöntem, kısaltmalar, transkripsiyon yöntemi hakkında kısa bilgiler vardır. Transkripsiyon Kiril-Arap harfleri şeklinde verilmiştir. Madde başları Arap harfli ve harekeli, açıklamalar Rusçadır. Madde başı olarak verilen sözcüklerin Azeri, Başkurt, Kırım-Tatar, Kumuk, Nogay, Altay, Türkmen lehçelerindeki görünümlerine de yer yer değinilmiştir[16]. Bu görünümlerin dışında, madde başı alınan sözcüklerin bahsi geçen lehçelerde eşanlamlıları da verilmiştir. Yani sözlük karşılaştırmalı bir çalışmadır. Ancak bu durum her madde başı için geçerli değildir. Diğer çalışmaları Azerbaycan dilinin öğretimine yönelik çalışmalardır.

Akademik Çalışmalarından Örnekler:

Svedeniä Ob Ofişialnom Prepodavanii Vostoçnıh Yazıkov V Rossii (Rusya'da oryantal dillerin resmi öğretim ile ilgili bilgiler), St Petersburg, 1876.

Praktiçeskoe Rukovodstvo Turesko-Tatarskogo Azerbaycanskogo Nareçiä (Türk-Tatar Azerbaycan Dilleri, Pratik Bir Rehber), St. Petersburg, 2012 (yeni baskı).

Sravnitel'nıy Slovar' Turetsko-Tatarskih' Nareçiy, 1-2 , Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1869-1871.

Artin Hindoghlou

Ermeni kökenli sözlük ve gramer yazarıdır. 1780 Türkiye doğumludur[17]. Türklük biliminde *Dictionnaire abrégé français-turc* (Vienne 1831 2. baskı: 1838) başlıklı sözlüğün yazarı olarak tanınmıştır. Bundan başka, *Grammaire théorique et pratique de la langue turke, telle qu'elle est parlée a Constantinople* (Paris 1834) adlı bir gramer de yazmıştır[18].

Modern anlamda kaleme alınmış ilk Fransızca-Türkçe sözlüğün yazarıdır. Türkiye doğumludur. Ailesi aslında Kütühya'nın yerlilerindendir. 1812 yılında Avusturya'ya göç etmişlerdir[19]. Avusturya'ya göç ettikten sonra Avusturya sarayında tercüman olarak da çalışmıştır. *Grammaire théorique et pratique de la langue turke, telle qu'elle est parlée a Constantinople* adından da anlaşılacağı üzere dönemin İstanbul Türkçesi esas alınarak yazılmıştır[20].

Hazırladığı sözlüğün madde başları Arap harfli ve harekesizdir. Kaba taslak bir sayımla sözlükteki kelimelerin yarısından fazlasının Arapça-Farsça sözcüklerden oluştuğu söylenebilir. Sözlük, bugün Türklük bilimi çalışmalarında transkripsiyonlu metin olarak ifade ettiğimiz çalışmalar arasında karşılaştırmalı morfonoloji için kullanılabilir. Zaten bugünkü değeri de buradan gelir. Sözlükte imlası kalıplaşmış ekler aynen yazılmış, ancak dönemin seslendirilişine göre okunmuştur اتشلو = *atéchli* gibi. Uzun ünlüler için, ayın harfi için ayrı bir işaret kullanılmazken kapalı e için ayrı bir işaret kullanılmıştır.

Sözlüğün transkripsiyonu şöyledir[21]:

a,e(ا)b(ب)
dj(ج)ch-tj(چ)
d(د)e(ا)
é(ای)f(ف)
g(ك)gh(غ)
h(ح)qh(خ)

(14) Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 123.
(15) Sözlüğe *http://books.google.com.tr/books?id=JZVHAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false* linkinden ulaşılabilir.
(16) Hasan Eren, a.g.e. s. 123.
(17) Kevork Pamukciyan, *Zamanlar Mekanlar İnsanlar*, Aras Y., İstanbul, 2003, s. 73.
(18) Hasan Eren, a.g.e. s. 176.
(19) Eren'in verdiği bilgiler ile Pamukciyan'ın verdiği bilgiler birbiri ile çelişmektedir. Pamukciyan'ın verdiği bilgilere göre 1805 yılında Avusturya'ya göçmüştür.
(20) Sevan Nişanyan, "İstemeden Vermek". http://www.taraf.com.tr/yazilar/sevan-nisanyan/istemeden-vermek/5648/ (05.07. 2014.) Yazar hakkındaki tüm bilgiler *Dictionnaire abrégé français-turc* adıyla hazırladığı sözlüğün önsözünde verilen bilgilerden ibarettir. Ne zaman doğup vefat ettiği bilgisine ulaşamadık. Bahsigeçensözlüğe *http://books.google.com.tr/books?id=M5ACAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false* linkinden ulaşılabilir.
(21) Bu sözlüğün önsözü, 13828 sayılı ve 15 Ağustos 1944 tarihli *Jamanak* gazetesinde Bimen Zartaryan'ın bir yazısında neşredilmiştir. Ancak biz bu yazıya ne yazık ki ulaşamadık.

ı,i(ی)k(ق)
l(ل)m(م)
n(ن)o(و)
éu “ö”(و)p(پ)
r(ر)s(س - ص - ث)
ch(ش)t(ط - ت)
ou “u”(و) éu “ü” (و)
v(و) y(ی)
z(ز)-(ع)
gh(غ)

Grammaire théorique et pratique de la langue turke, telle qu’elle est parlée a Constantinople[22] adıyla yayımladığı gramer kitabının diğer adı ise *Hezā Kitāb-ı Śarf-ı Türkį’*dir. Hindoghlou, sözlüğünden farklı olarak bu kitapta geniz n’si için ayrı bir işaret de kullanmıştır. 1834 yılında yayımlanan bu gramer kitabı 182 sayfadır ve 7 ana bölümden müteşekkildir: I. Harfler, II. İsimler, III. Sıfatlar, IV. Sayılar, V. Zamir, VI. Fiil, VII. Diğer Parçalar. Çalışmanın son bölümünde sözdizimi için de bir bölüm açılmıştır.

Gramer kitabında kullanılan transkripsiyonlu metinlerden bir örnek:

babamyz ki semadesiñ, moukaddes ola seniñ ismiñ, guele seniñ padichahlyglyñ, seniñ emriñ olsoun niteki göyde öile yerde de ver bizim yövmiye etmeyimizi bougun bize, ve baghychla bizim bordjoumouzou nidje ki biz baghychlaryz bize bordjloulara, ve göturme bizi ighvaye, illa khelas öile bizi fenadan

Son olarak, Hindoghlou’nun bir de Almanca Ermenice sözlüğü vardır: *Deutsche-Armenische Sprachlehre*, Venedig, In der Armenischen Buchdruckerey, 1830.

Sevan Nişanyan

21 Aralık 1956, İstanbul doğumludur. Eğitimine İstanbul’da başlamış, daha sonra Amerika’ya tarih ve felsefe eğitimi almak için gitmiştir[23]. Türkoloji diploması olmamasına rağmen Türkolojinin en sorunlu alanlarından birinde, etimoloji alanında yaptığı çalışmalarla bilinir. *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü* (2009) adlı çalışmasında Türkçenin etimoloji yarasına bir çözüm getirmese de bugün Türkçe Sözlük’te yer almayan, ancak karşımıza günlük kullanımda oldukça sık çıkan pek çok sözcüğe yer vermiştir. Bu sözlükte Türkiye Türkçesinde kullanımda olmayan Eski Türkçe sözcüklere de yer verilmemiş, ancak Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçen pek çok yapıya yer verilmiştir. Sözlük, internet ortamına da aktarılmıştır[24]. Sözlük, bilim uzmanlarından ziyade halka hitap edecek şekilde yazılmıştır. Hasan Eren, R. Rahmeti Arat, Talat Tekin, Zeynep Korkmaz, Necmettin Hacıeminoğlu, Kemal Eraslan, Ahmet B. Ercilasun, Osman Fikri Sertkaya vd. gibi Türkologların çalışmaları kaynakçada yer almaz[25]. Sözlüğe bu sebeplerle amatör bir deneme olarak bakılmalıdır. İnternet ortamında gösterilen verilere göre 02. 07. 2014 tarihinde sitede aranan kelime sayısının 2861 olması ise oldukça ilgi çekicidir.

Kelimebaz 1 ve 2 adlı çalışmaları ise 2011 ve 2013 yılında Everest ve Propaganda Yayınları’ndan çıktı. Bu kitaplarında yazar, dikkatini çeken kelimeler üzerine notlar veriyor. Kitaplar aslında yazarın Taraf gazetesindeki yazılarının derlenmiş hali. Yazılarında Türkçeye yabancı dillerden geçen sözcüklerden başka, başka dillere geçen Türkçe kelimelere de yer vermiş. Etimoloji denemelerinde çok sayıda sözlüğe ve dile başvuran yazar, Türkçe kelimeleri açıklarken sınırı genellikle Türkiye Türkçesi olmuş, Türk dilinin Balkanlardan Sibirya’ya çok geniş bir coğrafyada konuşulduğunu, farklı varyasyonlarının olduğunu hiç göz önüne almamış. Mesela bir sözcüğün etimolojini düşünürken Latince, Romence vs. sözlüklere bakmaktan hiç erinmezken Türk lehçeleri için hazırlanan sözlükleri kaynak olarak kullanmaktan geri duruyor. *pastırma* sözcüğü bunun en güzel örneği. Sözcük Türkçede *bas-* fiili var iken bunun türe-

(22) Bu çalışmaya http://books.google.com.tr/books?id=2-dZ9uHwmOsC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false linkinden ulaşılabilir.
(23) http://www.milliyet.com.tr/sevan-nisanyan/
(24) http://www.nisanyansozluk.com/
(25) Burhan Paçacıoğlu, “Sözlerin Soyağacı Üzerine Bazı Notlar”, *TÜBAR*, S. XV, 2004, s. 279.

vinin ses değişimine uğraması mevcut bütün dilbilim yasalarına ters düşermiş. Bu yüzden de Türkçe olamazmış. Türkçe olsaydı *pas-*, *paskı* gibi türevlerinin olması gerekirmiş. Bu düşüncedeki yazar, Amerikan dilindeki *pastrami*, Romencedeki *pastrama* ile bizim *pastırma* sözcüğünü ilgili görüyor. İlgili görmekten ziyade, sözcüğü yabancı kaynaklı ilan ediyor. Neyse ki yazarın okuyucuları bu sözcüğün diğer lehçelerde basturma/basdurma şeklinde olduğunu söyleyerek yazarı elektronik posta yağmuruna tutuyor. Yazar da görüşünden vazgeçiyor[26].

Bedros Keresteciyan

Kayserili bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da 1840 yılında doğdu, 1907 yılında vefat etti. Eğitim hayatına İstanbul'da başladı, İzmir'de devam etti[27]. Daha sonra Paris'e gidip burada bir süre kaldı. Türkiye'ye döndükten sonra Tercüman-ı Ahval gazetesinde başyazarlık ve editörlük görevlerinde bulundu. Ölümüne kadar Maliye Bakanlığında çevirmen olarak görev aldı[28].

Materiaux pour un dictionnaire etymologique de la langue turque, Edited by his nephew HAIG, M.R.A.S., adlı etimolojik sözlüğü 1912 yılında Londra'da yayımlanmıştır. Keresteciyan'ın sözlüğü esas olarak Türkçe'deki yabancı öğelerle, daha çok Yunanca alıntılar üzerinde durmaktadır. Bu sözlükte kimi Türkçe sözcükler Yunanca'ya ya da Ermenice'ye bağlanmaya çalışılmıştır. Yalnızca tarihsel bir değeri olan sözlük 1971'de bir kez de tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır[29].

Aslında sözlük, bizzat Keresteciyan'ın ağzından verilen isimle, etimolojik sözlük değil etimolojik sözlük için malzemedir. Sözlüğün hemen başında *Notions Philologiques et Etymologiques* başlığı ile filoloji ve etimoloji kavramları, kapsamı ve yöntemi üzerinde durulur. Sözlükte, Arap harfli yazımlar madde başının sağında verilir. Ses değişmeleri örneklerle desteklenmiştir. Örneğin *ayak* sözcüğündeki -d- > -y- değişimi *yadak, todmak* > *doymak* örneği ile desteklenmiştir. Bunun dışında pek çok madde başının Ermeni, Sanskrit, Sümer, Samoyed, Latin, Rus, Grek, Arap, Fars, Bask ve daha bir çok dildeki karşılıkları verilmiştir, ancak bu durum her madde başı için geçerli değildir. Sözlükte Türkçeye Fransız, İtalyan ve Grek dillerinden 19. yüzyıldan itibaren girmeye başlayan *ajanda, arma, aktör, aktris, elektrik, anonim, avukat, istatistik, istasyon, istimbot, iskelet, opera, operatör, balet, balkon, bandırol, bilet, büfe, patent, parola, pardon, paso, pasaport, piyano, posta, tampon, sivil, fatura, forma* gibi sözcüklerin kısa bir listesi de vardır. Sözlüğün sonunda verilen bu listedeki sözcüklerin çok büyük bir bölümü bugün kullanımdadır (aşağı yukarı 400 sözcükten 350'si kadar). Bu listeden sonra, yazar tarafından sözlüğe eklenen kısa kısa notlar vardır. Bunlardan birincisi *apak, ipince* gibi pekiştirmeli sözler; ikinci not, yazımı aynı olan *etmek-itmek, ütmek-ötmek* gibi sözcüklerdir.

Karekin Deveciyan

Karekin Deveciyan, 1867 Harput'ta doğdu. Harput'taki Fransız okulunda sonra, İstanbul'daki Lusavoriçyan Katolik okulunda öğrenim gördü. 1891'de Düyun-u Umumiye-i Osmaniye İdaresi'nde memur olup Bursa, Bandırma, Selanik, Sivas ve Beyrut'ta görev yaptı. 1910'da İstanbul Balıkhanesi Merkez Müdürlüğü'ne, 1917'de Balık İşleri Başmüfettişliği'ne, 1922'de Balıkçılık Başkontrolörlüğü'ne atandı. 31 Mart 1927'de, 36 yıl çalıştığı Düyun-u Umumiye'den emekli oldu. İstanbul'da Ortaköy sahilindeki evinde ölünceye kadar huzur içinde emeklilik hayatı yaşayan ve yüz yaşına yaklaşan Karekin Deveciyan, 8 Ocak 1964'te öldü ve Şişli'deki Ermeni Katolik Mezarlığı'na defnedildi[30].

(26) Sevan Nişanyan, "Pastırma" Taraf, 22 Aralık 2008.
(27) Ana Britannica C XIII, s. 204'de verilen bilgiye göre ilköğretimini İzmir'de başlayıp bitirmiştir.
(28) Kevork Pamukciyan, *Biyografileriyle Ermeniler*, Aras Y., İstanbul, 2003, s. 270.
(29) Mehmet Ölmez, *Etimoloji Sözlükleri*, Kebikeç/ Sayı 6, 1998, s. 175.
(30) Makbule Sarıkaya, "Karekin Deveciyan'ın 1915 Tarihli "Balık ve Balıkçılık" Eseri", *Acta Turcica*, S. 1, Ocak 2009, s. 282.

1915 tarihinde *Balık ve Balıkçılık* adıyla yayımladığı kitap, alanında en önemli yayımlardan biridir. Aras Yayınları tarafından 2006 yılında yeniden basılan 500 sayfanın üzerindeki bu kitap dört bölümden oluşuyor. Genel bir sınıflandırma ile Osmanlı Devleti sınırları dahilindeki deniz ve tatlı su balıklarının hepsi detayıyla ele alınmış, ikinci olarak av alet ve avlanma araçları tanıtılmış, en sonunda ise balık ve balıkçılık ile ilgili kanuni düzenlemelere, tablolara ve elli sayfalık Türkçe-Fransızca ve Fransızca-Türkçe bir sözlüğe yer verilmiştir. 1335-1915 yılında Duyun-u Umumiye Matbaası tarafından basılan bu kitap için Reşat Ekrem Koçu İstanbul Ansiklopedisinin 4. cildinde şunları yazıyor: "Balık ve Balıkçılık" milli kütüphanemizde benzerine ender rastlanan muazzam eserlerdendir ve kendi mevzuunda ise tek eserdir. Bugün İstanbul suları balıkçılığı hakkında birşey biliyor isek, hepsini İstanbul Balıkhanesine heykeli dikilecek koca adam Karakin Bey Deveciyan'a boçluyuzdur[31]". Yazar, kitabın sonuna konulan yaklaşık 50 sayfalık Türkçe-Fransızca, Fransızca-Türkçe sözlükte balıkçılığın kültürel tarihine dair bilgiler verir. Bu bağlamda yazar Osmanlı balıkçıları tarafından kullanılmakta olan tabirler ve av terimlerini ele alarak, konuyla ilgili çalışmaların eksikliğini de gidermeye çalışır. Böylece o dönem Türk balıkçıları arasında kullanılan tabir ve terimlerin anlamlarını gösteren küçük bir sözlük hazırlanır[32]. Bu yönüyle eser, Türkçenin balık ve balıkçılık terminolojisini işleyen ilk eseridir. Aslında Türkolog olmayan Keresteciyan'ı bu sebeple çalışmamızdaki Türkologlar arasına almayı uygun bulduk.

Pars Tuğlacı (Parseh Tuğlaciyan)

1933 İstanbul doğumlu, Ermeni asıllı Türk vatandaşıdır. ABD Ann-Anbor'daki Michagan Üniversitesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Mezuniyetinden sonra askerliğini GATA'da yaptı[33]. Profesör unvanını kullandığı için yazara dönemin milletvekillerinden Ziyad Ebuzziya tarafından profesör unvanını nereden aldığı bilinmediği sebebiyle ciddi eleştiriler getirildi. Hakkında "*Paris İnsani Bilimler Evrensel Akademisi (Academie des Sciennes Humaines Universelles) tarafından 'Şeref Profesörlüğü Payesi', Amerika Birleşik Devletleri'nin Los Angeles Eyaletindeki Addison Devlet Üniversitesi'nce, 'Genel Araştırma Doktorluğu' payesi, Londra Üniversitesi Tatbiki Araştırma Enstitüsü'nce 'Edebiyat Doktorluğu' payesi verildi. ABD'nin Uluslararası Bibliyoğrafya Enstitüsü'ne 'Şeref Profesörlüğü' ünvanıyla ve Avustralya'nın Uluslararası Koordine Araştırma Enstitüsü'ne de Şeref Profesörlüğü ünvanıyla ömür boyu üye seçildi*" gibi onlarca haber çıktı. 29 Eylül 1997'de Sabah gazetesinde çıkan haber şöyleydi: *"İngiltere›de Oxford Üniversitesi›nde düzenlenen 24›üncü Uluslararası Sanat ve İletişim Kongresi›nde Türkiye›yi tarih araştırmacısı Prof. Dr. Pars Tuğlacı temsil etti. Kongreye, dünyanın çeşitli ülkelerinden yaklaşık 300 delege katıldı. Açılış günü söz alan Tuğlacı, uluslararası güvenlik, barış ve insan hakları konularındaki duygu ve düşüncelerini dile getirdi. Tuğlacı takdir madalyasıyla onurlandırılırken, Buckingham Sarayı'nda Kraliçe 2. Elizabeth tarafından kabul edildi. Tuğlacı, Kraliçe Elizabeth'e Erol Sarafyan'ın yaptığı tabloyu hediye etti*." Bu habere yönelik Zaman gazetesinde 1 Ekim 1997 yılında imzasız bir yazı yayımlandı. Yazı, Tuğlacı'nın kraliçe tarafından ne zaman kabul edildiği, bununla ilgili hiçbir fotoğrafın neden olmadığı, kraliçe ile görüşmenin son derece önemli bir hadise olduğu halde haberin neden kısaca verilip geçiştirildiği, bu olaydan neden başka Türk basınının haberi olmadığı soruları sorularak bu ve bunun gibi haberlerin düzmeceden ibaret olduğu yönündeydi[34]. Yazar hakkında çıkan yazıların büyük bir bölümü yazarın dört dil bilen muazzam bir Türkolog olduğu yönünde

(31) Cengiz Özdemir," İstanbul'un Balıkları ve Karekin Efendi'nin Kitabı", http://kulturistanbul.blogspot.com.tr/2012/02/istanbulun-balklar-ve-karekin-efendinin.html (10. 07. 2014)

(32) Makbule Sarıkaya, "Karekin Deveciyan'ın 1915 Tarihli "Balık ve Balıkçılık" Eseri", *Acta Turcica*, S. 1, Ocak 2009, s. 282.

(33) Hilda Ekmekciyan, *Pars Tuğlacı'nın 50 Yıllık Çok Yönlü Faaliyet Kronolojisi*, Ege Basım, İstanbul, 2006, s. V.

(34) http://www.zaman.com.tr/gundem_kralicenin-kabul-ettigi-tuglaci_478005.html (06.07.2014)

iken bir taraftan da yazarın Ermeni milliyetçiliği yaptığı yönünde imzasız çıkan haberler vardır[35].

3 ciltlik *Okyanus Türkçe Sözlük* adlı sözlüğü 1971 yılında Pars Yayınları'ndan yayımlamaya başladı. Toplam 3289 sayfa olan sözlüğün II. cildi de aynı yıl, III. cilt, 3 yıl sonra, 1974 yılında yayımlandı. I. cilt A-G, II. cilt Ğ-M, III. cilt M-Z harflerini ihtiva etmektedir. Sözlük, daha sonra aynı yayınevinden önce 6 cilt, daha sonra eklemeler ile 10 cilt olarak çıktı. Sözlükteki madde başları eşanlamları, yakın anlamları, zıt anlamları, İngilizce, Latince, Fransızca karşılıkları ile verilmiştir. Bunun dışında Türkçe erkek ve kadın adlarına da yer verilmiştir. Sözlük klasik bir sözlükten daha çok ansiklopedi özelliği taşımaktadır.

Çağdaş Türkiye adlı eseri Milli Mücadele döneminden 1938 tarihine kadar olan süreyi Türkiye'nin iç ve dış politikası, reformlar, batılılaşma gayretleri gibi başlıklarla ele alan bir çalışma. Çalışmanın konu başlıkları şöyle: I. Mustafa Kemal'in Doğumundan Mütarekeye Kadar Olan Dönem, II. Mütareke Dönemi, III. Milli Mücadele Dönemi, IV. Cumhuriyet Dönemi, V. Atatürk Türkiye'sinin Dış Politikası, VI. Atatürk Türkiye ile Yabancı Ülkeler Arasındaki İlişkiler, VII. Atatürk Türkiye'sinde Yönetim Sistemi ve Müesseseler, VIII. Atatürk Türkiye'sinde Batılılaşma Hareketleri, IX. Atatürk Türkiye'sinde Ekonomi, X. Atatürk Türkiye'sinde Bilim, XI. Atatürk Türkiye'sinde Eğitim-Öğretim, XII. Atatürk Türkiye'sinde Sanat, XIII. Atatürk Türkiye'sinde Edebiyat, XIV. Atatürk Türkiye'sinde Basın Yayın, XV. Atatürk Türkiye'sinde Ulaşım ve Haberleşme, XVI. Atatürk Türkiye'sinde Askerlik, XVII. Atatürk Türkiye'sinde Spor.

Türkçe-Fransızca Sözlük yaklaşık 80.000 sözcüğü içermektedir. Yayımladığı *Tıp Terimleri Sözlüğü* Türkçenin ilk tıp terimleri sözlüğüdür. *İngilizce-Türkçe Ekonomi ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, dilbilim, matematik, kimya, fizik, felsefe, mimarlık, mühendislik, tıp, hukuk terimlerini kapsamaktadır.

Eserlerinden Örnekler:

Tıp Sözlüğü, Medilugat, İstanbul, 1964.

Okyanus 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük, Pars Yay., İstanbul, 1971-1971-1974.

Osmanlı Şehirleri, İstanbul, 1985.

Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük, İnkılap Kitabevi.

Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri, Cem Yayınevi.

Arpaçay ve Yöresi, İstanbul, 1984.

Türkiye'de Kadın, Cilt I "Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları", İstanbul, 1984.

Türkiye'de Kadın, Cilt II "Osmanlı Saray Kadınları", İstanbul, 1985.

Osmanlı Saray Kadınları - The Ottoman Palaca Women, Cem Yayınevi, İstanbul, 1985.

Mehterhane'den Bando'ya - Turkish Bands of Past and Present, Cem Yayınevi, İstanbul, 1986.

Çağdaş Türkiye (3 Cilt), Cem yayınevi, İstanbul, 1987.

Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Say Yayınları, İstanbul, 1995.

Türkçede Anlamdaş ve Karşıt Kelimeler Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996.

Türkçe-İngilizce Bilimsel ve Teknik Terimler Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001.

İngilizce -Türkçe Ekonomi ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

İsmet İnönü: Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Cumhurbaşkanı, Etik Yayınevi, 2008.

Anton B. Tıngır-Krikor Sinapyan

*Dictionnaire français-turc des termes technique des sciences, des lettres e*t des arts,

(35) 1968 yılından itibaren Milliyet gazetesinde Tuğlacı hakkında çıkan tüm haberlere şu linkten ulaşılabilir: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Pars%20Tuglaci/

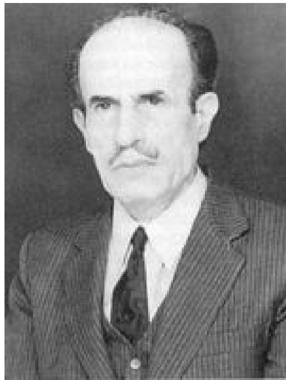
(Fransızcadan Türkçeye Istılahat Lügati) Imprimerie & Lithographie K. Bagdadlian, 1892. Bu sözlük, Türkçeye İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Grekçeden giren teknik terimlerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Madde başları Fransızca, açıklamalar Osmanlıcadır. Türkçeye yabancı dillerden giren teknik terimlerin karşılıkları uzun açıklamalar ile anlatılmış, Arapça ya da Farsçadaki karşılıklarına yer verilmemiştir.

Armenak Bedevyan

Aslında botanist olan Bedevyan, *Illustrated Polyglotic Dictionary of Plant Names* (Resimli Çok Dilde Bitki Adları Lügatı) adıyla hazırladığı sözlük vesilesiyle Türk diline hizmet etmiş Ermenilerden biri olarak sayılabilir.

Ömrünün büyük kısmını Kahire'de geçiren Bedevyan, aslen Arapgirli bir aileden, 1884'te Halep'te doğmuş, 1957 yılında ölmüştür. Küçük yaşta ailesi birlikte Kahire'ye yerleşip oradaki Kalutsyan Mektebi'nde okumuştur. Asıl tahsilini Ziraat üzerine yapan Bedevyan'ın lügatı 3657 adet bitki ve çiçeğin, her birinin resmi ve sekiz lisanda, yani Latince, Arapça, Ermenice, İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Türkçe isimleri ile, adını ihtiva etmektedir[36].

Kevork Pamukciyan

Kevork Pamukciyan, 1923 yılında Kayserili bir ailenin çocuğu olarak Üsküdar'da dünyaya geldi. İlköğrenimini 1937'de Nersesyan-Yermonyan Okulu'nda tamamladı. Daha sonra Saint Joseph Fransız Koleji'ni bitirdi. 1942-1945 yılları arasında Üsküdar, 1949'da Edirnekapı ve 1950-1956 yıllarında Balıklı Ermeni mezarlıklarındaki 2000 kadar mezar taşı kitabesini derledi. 1950'den itibaren İstanbul'da bulunan on kadar Ermeni kilisesinin vaftiz ve vefeyat kayıtları üzerinde çalıştı. 1944-1950 yılları arasındaki dönemde karakalemle portre çizimiyle ilgilendi. Bu alandaki en başarılı eseri 1944'te çizdiği ve 1969'da Kulis'te yayımlanan Rupen Sevag'a ait portredir. 1953'te Kültürel Araştırmalar Teşvik Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. 1967'den itibaren patrikhanede görev yaptı. Burada 1967-1977 yılları arasında kütüphane idareciliği, 1977-1982 yıllarında genel sekreterlik, 1982'den sonra da kültür işleri danışmanlığını sürdüren Pamukciyan 1968-1978 yılları arasında önce Şoğagat dergisinin, ardından patrikhane salnamesinin editörlüğünü üstlendi. 1976'da İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü'ne, 1983'te Hollanda'nın Leiden şehrindeki Uluslararası Ermeni Araştırmaları Birliği'ne üye seçildi. 23 Eylül 1996'da İstanbul Feriköy'de öldü[37].

Çalışmalarını daha çok Türkiye Ermenileri ve Ermeni alfabesiyle Türkçe yazılmış çeşitli vesikalar üzerine yoğunlaştıran Pamukciyan'ı, hem bir Türkiye Ermenileri uzmanı hem de bir yönüyle Türkolog olarak sayabiliriz. Pamukciyan'ın çalışmaları Türkoloji tarihinde bir dönüm noktası olmasa da Türkiye Ermenileri, Anadolu'da yazılmış Ermeni harfli Türkçe metinler, Osmanlı tarihi gibi konularda onun yetkin bir kaleme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Onun dilciliği ise Ermeni harfli Türkçe metinlere olan hakimiyetinden gelmektedir. Bu metinler üzerine bir dilci hassasiyetiyle çalıştığını söyleyemesek de Türk Dili çalışmalarında henüz büyük bir

(36) Kevork Pamukciyan, *Zamanlar Mekanlar İnsanlar*, Aras Y., İstanbul, 2003, s. 72.
(37) Nagehan Çakar Başpehlivan, "Kevork Pamukciyan", *İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 156.

boşluk olarak görünen bu alanın ilk çalışmaları kendisine aittir. Bu vesileyle de bu satırın yazarı tarafından kendisine bu yazıda yer verilmiştir. Çalışmaları dört ciltte Osman Köker tarafından dercedilmiştir. I. cilt *İstanbul Yazıları*, II. cilt *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*, III. cilt *Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar*, IV. cilt *Biyografileriyle Ermeniler* adıyla Aras Yayınlarından 2003 yılında yayımlanmıştır.

Daha çok *İstanbul Ansiklopedisi, Türk Musiki Ansiklopedisi, Ana Britannica, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* gibi ansiklopedilere yazdığı maddeler ile bilinen[38] araştırıcının Türk diline asıl hizmetleri Ermeni alfabesiyle yazılmış Türkçe metinler üzerine yaptığı çalışmalarından ileri gelmektedir. Bu çalışmalar, Osman Köker'in yayına hazırladığı dört ciltlik *Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar*'ın II. cildinde derlenmiştir[39]. Çalışmanın başında, sunuştan sonra, Rober Koptaş tarafından yazılmış *Ermeni Harfleriyle Türkçe* başlıklı, okuyucuyu bilgilendirme amacıyla yazılmış bir giriş yazısı vardır. Bu yazıda, Türkçenin 14. yüzyıldan itibaren Ermeni alfabesiyle de yazıldığı vurgulandıktan sonra, Anadolu'da Ermeni alfabesi ile yazılan Türkçe metinler hakkında malumat verilmektedir. Bu yazıdan sonra Ermeni alfabesiyle yazılan Türkçe eserlerden örnekler verilir.

Pamukciyan'ın Ermeni harfli Türkçe metinlerden destanlar, cönkler, şiirler ve düzyazılar üzerine yaptığı çalışmaları 30'a yakındır[40]. Pamukciyan, Ermeni alfabesindeki harflerle yazılmış olan Türkçe metinleri Latin alfabesine aktarırken şöyle bir yöntem kullanmıştır: Önce Latin alfabesine aktaracağı metinde adı geçen kişiler ve olaylarla ilgili başka kaynaklardan edindiği bilgileri, hangi bilgiyi hangi kaynaktan aldığını da belirterek açıklamış, daha sonra bu metinleri Latin harfleriyle yeniden Türkçe'ye aktarmıştır[41].

Ermeni Alfabesiyle Türkçe[42] adlı yazısında Talat Tekin'in aynı derginin Nisan sayısında aynı adla yayımlanmış yazısı üzerine eleştirilerini dile getirmektedir. Yazıdaki ilk eleştiri Tekin'in Bagratid=Bograt Devleti yıkıldıktan sonra Kırım'a göçen Ermenilerin göç sebebini açıkladığı bölüme getirilir. Tekin, yazısında Bograt Devletinin yıkılış sebebini Selçuklu akınları ile açıklamakta iken Pamukciyan yıkılış sebebini Bizans'a bağlamaktadır. Pamukciyan'ın verdiği bilgilere göre Bizans, kuvvet kullanarak Ermeni devletini yıkamayacağını anlayınca birtakım entrikalar çevirmiş, 1045 yılında da bu entrikalara dayanamayan Bograt Devleti yıkılmıştır. Kaynak göstermeden verilen bilgilerde Tekin'e getirilen eleştiri duygusal görünmektedir, çünkü bölgede yükselen bir güç olarak Selçukluların etkin rol oynadığı bilinmektedir. Ancak göç sebebi de sadece Selçuklu akınları değildir. Bograt Devletinin yıkılmasında bu iki unsurun da etkin rolü vardır. Bunun dışındaki eleştiriler daha çok özel isimler ve bu isimlerin düzeltilmesi ve tarih yanlışlarıdır.

Ermeni Harfli Türkçe Yazma Sözlükler[43] adlı yazısı Türk Dili tarihi açısından son derece değerlidir. Bu yazıda, XVI. ve XX. yüzyıllar arasında hazırlanan Ermeni harfli Türkçe yazma sözlükler üzerine bilgi verilmiştir.

13. yüzyılda Ermeni tarihçilerden Genceli Giragos'un *Tarih* adlı eserinde verilen 60 kadar sözcüğün Türkçe ve Moğolca olduğu, bu sözcüklerin tamamının eser üzerine çalışan araştırıcılar tarafından Moğolca sayıldığı, kayda geçen bu sözcüklerin Ermeni alfabesiyle yazılmış ilk Türkçe sözcükler olduğu bilgisine ulaştığımız yazıda Gregoryan Kıpçak Türkçesi metinlerinin kayıtlı olduğu kütüphane bilgilerine de yer verilmektedir. Yazının kaynakçasında daha önce Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi metinleri üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Daşkeviç, Grunin,

(38) Kevork Pamukciyan, *Biyografileriyle Ermeniler*, Aras Y., İstanbul, 2003, s. XII-XIII.
(39) Kevork Pamukciyan, *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*, Aras Y., İstanbul, 2003.
(40) Melek Sarı Güven, *Kevork Pamukciyan'ın Tarih Perspektifinden Olaylara Bakışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 2005, s. 85-89.
(41) Melek Sarı Güven, a.g.e., s. 84.
(42) "*Tarih ve Toplum*", Haziran 1984, s. 4
(43) "Tarih ve Toplum", Ocak 1986, s. 52-54.

Lewicki, Schütz, Tryjarski[44] gibi isimler yer almamaktadır. Eserlerin bizzat görülmediği anlaşılan bu yazıda, sözlüklerin içerikleri ve bu sözlükler üzerine daha önce yapılan çalışmalara da yer verilmemektedir. Ne yazık ki kayıtlı oldukları kütüphaneler verilen bu değerli yazmalardan hangilerinin daha önce bir çalışmaya konu olduğu bilgisine ulaşacak vaktimiz yoktu, o yüzden bu yazıda 44 adet sözlüğün künye bilgisinin verildiği bilgisiyle yetinelim.

Çalışmalarının büyük bir çoğunluğunu Ermenilerin Ermeni alfabesi ile yazıya geçirdikleri Türkçe çeşitli vesikalar ayıran Pamukciyan'ın *II. Sultan Mahmud'a Dair Ermeni Harfli Türkçe Dört Manzum Methiye*[45] adlı makalesi XIX. yüzyılda Osmanlı Ermenilerinin padişahlarına gösterdikleri ilgi ve saygının göstergesi olması vesilesiyle çok değerlidir. Çalışmanın başında *Badmutyun Hayots* (Ermeniler Tarihi) adlı tarih kitabının sonunda II. Mahmud Han ile ilgili bilgiler dercedilip verilir. Bunun ardından Papaz Hovhannes/Ohannes Sakayan-Hünkarbeğendi'ye ait olduğu söylenen Ermeni harfli Türkçe 3 şiir ve şair üzerine bilgiler verilir. Bu şiirlerden birinden bir beşliği biz de buraya alalım:

Ey şehriyar-ı hoş edā
Ve menba-yı lutf u atā
Ömrün füzun etsin Hüdā
Şad oldu alem sertapā
Şahım sefa geldin sefā

Şiirlerin üslubu üzerine bir yorum getirilmemektedir. Bu şiirlerin hem dönemin Ermenileri tarafından Türk algısını göstermesi hem de dönemin Osmanlı Türkçesi ile yazılması hasebiyle değerli olduğunu düşünüyoruz. Özellikle Osmanlı Türkçesinin morfonolojik yapısının incelenmesinde bu şiirlerin, vesikaların ayrı birer değeri vardır. Bu konuya hiç girmemiş olan araştırıcının çalışmaları en azından konuyla ilgili yapılacak bir çalışma için korpus oluşturmaktadır. Bu çalışma, yine Sultan Mahmud üzerine verilen malumatla bitirilmektedir.

Aşık Pesendį ve Divanı[46] adlı makalesinde de Ermeni harfleriyle Türkçe eser vermiş bir diğer Ermeni ve bu Ermeni'nin şiirleri üzerinde durmaktadır. Verdiği bilgilere göre 1864 Sivas doğumlu olan bu aşığın divanı 1910 yılında Ermeni alfabesi ile basılmıştır. Şiirlerden anladığımız kadarıyla vatanperver bir Ermeni olan bu aşığın dörtlüklerinden birini biz de buraya alalım:

Basmışuz kadem Pesendį hürriyet meydanına
Kim bu lutf-u Rabbani dir şükr ola ehsanına
Cismimüz hāk olsa elzemdir bu mülkin şanına
Kafir olsun kim ki vermez canını vatanına

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Türk Dili tarihi için son derece mühim olan bu vesikaların bütünüyle ele alınıp incelenmesi elzem gözükmektedir. Böyle bir çalışmada ise kaynakçanın büyük bir bölümünü Pamukciyan'ın bu yazıları oluşturacaktır.

Bedros Zeki Garabedyan

1871 İstanbul doğumlu Ermeni asıllı dilcilerden biri de Garabedyan'dır. Üsküdar Berberyan Mektebi'ni bitirdi. Bu ve başka mekteplerde Osmanlıca muallimi olarak görev aldı. 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan Türk Dil Kurultayı'na iştirak etti. 1937 yılında öldü[47].

Katıldığı Türk Dil Kurultayı'nda Güneş-Dil Teorisine uygun bir bildiri sunmuştur[48], bugün bu bildirinin pek çok çalışması gibi sadece tarihi değeri vardır. En değerli çalışmaları 1907 ve 1912 yılında hazırladığı Ermenice-Osmanlıca ve Osmanlıca-Ermenice sözlükleridir. Bu sözlükler, 2009 yılında TDK

(44) Yazı, 1986 yılında yayımlanmıştır. Burada verilen isimler, bu tarihten evvel konu üzerine çalışmaları olan kişilerdir.
(45) "*Belleten*", Aralık 1990, s. 1053-1071.
(46) "Müteferrika", Yaz 1994, s. 81-92.
(47) Kevork Pamukciyan, *Biyografileriyle Ermeniler*, Aras Y., İstanbul, 2003, s. 222.
(48) http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010502.pdf (20. 07. 2014)

tarafından tıpkıbasım olarak yeniden basılmıştır. Şükrü Haluk Akalın, sözlüğün basılış sebebini şöyle açıklamakta: *Ermeni sorunuyla ilgili yaşadıklarımız, Ermeniceden Türkçeye sözlüğün de hazırlanması gereğini ortaya çıkarıyor. Ne yazık ki yüzyılı aşkın süre içerisinde bu konuda turistik amaçlı piyasa sözlüğü dışında ciddi sözlükler yayımlanamadı. Bu eksikliği gidermek üzere Türkçe-Ermenice, Ermenice-Türkçe sözlüklerin hazırlığına giriştik. Ayrıca konuşma kılavuzları da hazırlıyoruz. Yeni yeni birkaç üniversitemizde Ermenice bölümleri de açıldı. Bu bölümlerin de çoktan açılması gerekirdi. Tarihçilerimiz içerisinde Ermenice bilen araştırmacı sayısı yok denecek kadar az. İşte yeni sözlük çalışmamız sürerken tarihçilerimize, araştırmacılarımıza çalışmalarında yararlanacakları sözlükleri sunmak amacıyla tıpkıbasım olarak yayımlama kararı aldık*[49].

Çalışmalarından Örnekler:

İlaveli Sarf-ı Osmanį, Nazarį ve Amelį, Mekteb-i Rüşdiye ve İdadiyeye Mahsus, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1893.

Nevdeste yahud Münşeat-ı Cedide, Kitabet-i Resmiye ve Gayr-ı Resmiye, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, (yıl ?).

Muhtasar Nevdeste yahud Münşeat-ı Cedide Kitabet-i Resmiye ve Gayr-i Resmiye Müderecatı, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.

Medz Pararan Osmanerene Hayeren (Büyük Osmanlıca-Ermenice Sözlük), Arşag Garoyan Matbaası, İstanbul, 1912.

Ermenice'den Türkçe'ye Mükemmel Lügat, Der Nersisyan Matbaası, İstanbul, 1907.

Karabetyan İdadisi, Der Nersisyan Matbaası, İstanbul, (yıl ?).

Badgerazart Nor Keragan Osmanyan Lezui (Resimli Yeni Sarfı Osmani), Kayseriyan Baskı Evi, 1907.

Rık'alı Rehnümâ-yı Kıraat ve Tercüme, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1904.

Cosimo Comidas De Carbognano (Kömürciyan)

1749 İstanbul doğumlu olduğu sanılmaktadır. Papaz Gomidas Kömürciyan'ın torunu ve Sicilya Krallığı İstanbul Elçiliği tercümanı Hovhannes Kömürciyan'ın oğludur. Tahsilini İstanbul'da tamamlamış, İstanbul'a dönünce Napoli Krallığı Elçiliği'nde göreve başlamıştır. 1778 yılında İstanbul'un tarihi eserlerinin ve abidelerininingravürlerini hazırlamıştır. Kömürciyan, İtalyanca üç eser bırakmıştır. Birincisi, *Descrizione Topografica Dello Stato Presente di Costantinopoli* (İstanbul'un Bugünkü Durumunun Topografik Tasviri)[50]; ikincisi, *Primi Principi Della Grammatica Turca* (Türkçe Gramerin Başlıca Kuralları), Roma, 1794; üçüncüsü, *Ristretto Della Vita e Martirio del Servo di dio D. Cosmo de Carbognano* (Allah'ın Kulu Der Gomidas Kömürciyan'ın Ömrünün ve Şehadetinin Özeti), Roma, 1807 adını taşımaktadır[51].

Primi Principi Della Grammatica Turca[52] transkripsiyonlu metin olarak ifade ettiğimiz metinler arasındadır. XVIII. yüzyılın sonunda yazılmış olması vesilesiyle Osmanlı Türkçesi araştırmaları için değerli bir kaynaktır. Arap alfabesi verilerek başlanan kitabın ilk kısmı isimlere ayrılmıştır. Bu bölüm, ismin halleri (s. 1-57) ile başlamaktadır. Daha sonra sıfatlar, sayılar, ekler bölümleri gelmektedir. Bu bölümlerden sonra sıfatların derecelendirilmesi bölümü (superlatives, comparatives), daha sonra ise zamirler gelmektedir. Aynı bölümün içinde iyelik konusuna yer verilmiştir. İkinci bölüm, fiillere ayrılmıştır (s. 57-492). Fiillere ayrılan bölüm son derece geniştir. Fiil çekimleri bütün zamanlarda bol örneklerle gösterilmiştir. Üçüncü bölüm, zarflar, bağlaçlar, ünlemlere ayrılmıştır (s. 492-657). Kitabın son bölümünde bir de Arap harfli, transk-

(49) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/14622064_p.asp (20. 07. 2014)
(50) Kitap Türkçeye çevrilmiştir: *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*, çev: Erendiz Özbayoğlu, Eren Y., İstanbul, 1993.
(51) Kevork Pamukciyan, *Biyografileriyle Ermeniler*, Aras Y., İstanbul, 2003, s. 281-282.
(52) Kitaba, http://books.google.com.tr/books?id=av5GAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false linkinden ulaşılabilir.

ripsiyonlu, İtalyanca çevirili örnek metinler verilmiştir. Kullandığı transkripsiyon işaretlerinde dolayı /ı/ ile /i/ ayırt edilememektedir. Kitabın transkripsiyonu şöyledir:

a,e(ا)b(ب)
dj(ج)č ~ či ~ ğ(چ)
d(د ط)e(ا)
é(ای)f(ف)
g, n- (ñ)(ك)gh(غ)
h(ح)ch(خ)
ı,i,y(ي)k(ق)
l(ل)m(م)
n(ن)o(و)
ö(و)p(پ)
r(ر)s(ث - ص - س)
š(ش)t(ط - ت)
u(و) ü (و)
v(و) j(ي)
z(ز)-((ع)
gh(غ)

Sonuç Yerine

Türk dili çalışmaları, müstakil bir bilim dalı olarak ilk defa Rus, Alman, Danimarkalı, Fin ve sair bilim adamları tarafından yürütülmüştü. Ermeni asıllı Türk dilcilerinin yetişmesi ise modern Türkolojinin kurulmasından da evvel bir zamanda, daha XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki bir zamana denk gelmektedir. Carbognano isimli Ermeni asıllı İtalyan Türkolog, Türkçenin ilk gramerlerinden birini Latin alfabesi ile yazmıştı. Bu çalışma, Türkçenin İtalyan tüccarlar tarafından anlaşılması ve ticari ilişkilerde kolaylık sağlaması amacını güdüyordu. Bu çalışmadan 50 yıl kadar sonra Garabedyan, Hindoğlu, Budagov, Bedevyan gibi araştırıcıların sözlükleri de benzer amaçlıydı. Bu sözlükler, Türkçenin bütüncül kelime hazinesini göstermese de uzun yıllar başvuru kaynağı olarak kullanılmıştır.

Ermeni Türkologlar tarafından XIX. yüzyılda yürütülen çalışmalar yine sözvarlığını esas almıştır. Kerestеciyan'ın etimolojik sözlük denemesi, Türkçenin sözvarlığını bütün yönleri ile almaya çalışan bir çalışma olarak sayılabilir. Tabii ki bu sözlüğün bugün ancak tarihi bir değeri vardır, ancak bu sözlük, Türkçenin etimolojik sözlüğünü yazma girişimlerinin başlangıcı olması yönüyle de değerlidir.

XX. yüzyılda ise başta Sevortyan olmak üzere Dilaçar ve Pamukciyan gibi üç önemli Türkolog yetişmiştir. Sevortyan, Türkçenin çeşitli meselelerinde yoğunlaşmış, çalışmaları hiçbir zaman değerini kaybetmemiştir. En önemli çalışması olarak yazdığı etimolojik sözlüğü vurgulayabiliriz. Sözlüğün eksiklikleri yukarıda belirtilmişti, ancak sözlüğün büyük bir çabanın semeresi olduğunu da belirtmeliyiz. Sözlük, bugün de kullanımda olmakla birlikte daha sonra Sevortyan'ın öğrencileri tarafından diğer ciltleri yayınlanmaya devam etmiştir.

Dilaçar da Türkçenin çeşitli meselelerinde kalem oynatan önemli Türkologlardan biri olmuştur. Yurtdışındaki pek çok yeni çalışma onun tanıtma/inceleme yazıları ile Türkiye Türkologlarına duyurulmuştur.

Pamukciyan ise bir Ermeni uzmanı olduğu kadar aynı zamanda bir Türkologdur da. Anadolu'da Ermeni alfabesiyle yazılmış Türkçe metinleri derleyip yayınlayanların başında gelir.

Ermeni asıllı Türkologların çalışmalarına genel olarak bakıldığında ise daha çok sözvarlığı, gramer ve etimoloji çalışmalarına yoğunlaştıklarını söyleyebiliriz.

Kaynakça

ACAROĞLU Mehmet Türker, "Rusya›da Türkçe Üzerine Yayınlar: Türk Dillerinin Kökbilgisi Sözlüğü [Yervant Vladimiroviç Sevortyan]", (Kitaplar - Tenkit) *Türk Dili*, Nisan 1977, C: XXXV, S: 307, s. 393-394.

AKSOY Ömer Asım, "Bir Altın Açkı Yitirdik [A. Dilâçar'a Dair]", *Türk Dili*, Ekim 1979, C: XL, S: 337, s. 197-198.

ÇAKAR BAŞPEHLİVAN Nagehan, "Kevork Pamukciyan", *İslam Ansiklopedisi*, C. 34.

DİZDAROĞLU Hikmet, "Bir Türk Hümanizmacısı ve Yapıtı [Agop Dilâçar: Kutadgu Bilig İncelemesi]", *Türk Dili* (Kitaplar - Tenkit) Temmuz 1972, C: XXVI, S: 250, s. 362-365.

EKMEKCİYAN Hilda, *Pars Tuğlacı'nın 50 Yıllık Çok Yönlü Faaliyet Kronolojisi*, Ege Basım, İstanbul, 2006.

EREN Hasan, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

GÜLENSOY Tuncer, *Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler I*, Akçağ Y., Ankara.

KONONOV A. N., "Edvard Vladimiroviç Sevortyan Hakkında Söz", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 11, Bişkek, 2004, s. 53-60.

NİŞANYAN Sevan, "Pastırma" *Taraf*, 22 Aralık 2008.

TÜRKAY Kaya, "A. Dilâçar (1895-1979)", *Türk Dili*, Aralık 1979, C: XL, S: 339, s. 331-336.

TÜRKAY Kaya, *A. Dilâçar,* Türk Dil Kurumu Yayınları, 1982.

TÜRKAY Kaya, "A. Dilaçar'ın Anısına - A. Dilaçar'ıın Yayınları", *TDAY Belleten*, [1981] 1978 - 1979, s. 315-323.

ÖLMEZ Mehmet, "Etimoloji Sözlükleri", *Kebikeç* Sayı 6, 1998, s. 175-184.

ÖZKAN Nevzat, "Agop Dilaçar", *Türk Dili*, Nisan 2010, C: XCVIII, S: 700, s. 421-424.

PAÇACIOĞLU Burhan, "Sözlerin Soyağacı Üzerine Bazı N*otlar*", *TÜBAR*, S. XV, 2004, s. 279-289.

PAMUKCİYAN Kevork, *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*, Aras Y., İstanbul, 2003.

PAMUKCİYAN Kevork, *Zamanlar Mekanlar İnsanlar*, Aras Y., İstanbul, 2003.

PAMUKCİYAN Kevork, *Biyografileriyle Ermeniler*, Aras Y., İstanbul, 2003.

POLOVTSOV A. A. , "Budagov", *Rus Biyografik Sözlük*: 25 t / Cilt: 3, 1896-1918.

SARI GÜVEN Melek, *Kevork Pamukciyan'ın Tarih Perspektifinden Olaylara Bakışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 2005.

SARIKAYA Makbule, "Karekin Deveciyan'ın 1915 Tarihli "Balık ve Balıkçılık" Eseri", *Acta Turcica*, S. 1, Ocak 2009, s. 282-294.

TEKİN Talat "E. V. Sevortyan, Etimologiçeskiy slovar, tyurkskix yazıkov (Obşçe{yurkskiye i mejtyurkskiye osnovr na glasnıye), 767 s., Moskova 1974 (Akademiya Nauk SSSR, İnstitut Yazıkoznaniya, İzdatel›stvo "Nauka"), *TDAY Belleten*, s. 274-285.

YILMAZ Emine, "Kökenbilim (Etimoloji) Sözlüğü ve Türkçenin Kökenbilim Sözlükleri", *Mustafa İsen Armağanı*, Grafiker Yay., Ankara, 2007, s. 619-630.

İnternet Kaynakları

http://books.google.com.tr/books?id=M5ACAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

http://books.google.com.tr/books?id=2dZ9uHwmOsC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

http://books.google.com.tr/books?id=av5GAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Pars%20Tuglaci/

http://kulturistanbul.blogspot.com.tr/2012/02/istanbulun-balklar-ve-karekin-efendinin.html (10. 07. 2014).

http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010502.pdf (20. 07. 2014)

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/14622064_p.asp (20. 07. 2014)

http://www.milliyet.com.tr/sevan-nisanyan/

http://www.nisanyansozluk.com/

http://www.taraf.com.tr/yazilar/sevan-nisanyan/istemeden-vermek/5648/ (05.07. 2014.)

http://www.zaman.com.tr/gundem_kralicenin-kabul-ettigi-tuglaci_478005.html (06.07.2014)